

แนวทางการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี**Community Museum Design Project, Khemarat District, Ubon Ratchathani Province**นายกรัก วิเศษกุล
Korakit Lawsakoolภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะศิลปประยุกต์และสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
Architectural Program, Faculty of Applied Art and Architecture, Ubon Ratchathani University
E-mail: korrakit.l@ubu.ac.th**บทคัดย่อ**

โครงการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนเขมราฐ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี เป็นโครงการภายใต้ชุดโครงการ “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี (Regional cultural-based economic development of Khemarat district, Ubon Ratchathani province) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำแผนงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมจากชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายหน่วยงานราชการและภาคเอกชนในพื้นที่อำเภอเขมราฐ เพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม และสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมและยกระดับศิลปะและวัฒนธรรม ส่งเสริมการพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่ มี 3 พื้นที่ดังนี้ 1. พิพิธภัณฑ์บ้านขุนภูรีประศาสน์ ต.เขมราฐ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี 2. พิพิธภัณฑ์ตำบลเจียด (วัดถ้ำพระศิลาทอง) ต.เจียด อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี 3. พิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็น ต.ขามป้อม อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี มุ่งเน้นเพื่อที่จะสร้างความมีส่วนร่วมของชุมชนในการออกแบบพัฒนาพื้นที่ทางวัฒนธรรม บริหารจัดการ และดูแลโดยชุมชนเอง โดยมีการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนให้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อจัดแสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และงานศิลปกรรม และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอำเภอเขมราฐ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และเพื่อออกแบบนิทรรศการและพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน อำเภอเขมราฐ โดยมุ่งศึกษา 3 ประเด็นหลัก คือ 1) ขั้นตอนสำรวจข้อมูลประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชุมชน 2) ขั้นตอนการออกแบบแบบมีส่วนร่วมเบื้องต้น 3) ขั้นตอนการออกแบบนิทรรศการและพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชน งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการดำเนินการมีดังนี้ สถานที่แรก คือ ที่พิพิธภัณฑ์บ้านขุนภูรีประศาสน์ โดยได้รับความยินยอมจากเจ้าของบ้าน เพื่อประโยชน์เพื่อส่วนรวมของชุมชน ได้มีการแสดงความคิดเห็นในขั้นตอนการออกแบบ การปรับปรุงพื้นที่ได้ถูกอาคาร โดยการยกพื้นชั้นสองให้สูงขึ้นเพื่อเกิดการใช้งานพื้นที่จัดแสดงนิทรรศการชั่วคราวในชั้นใต้ถุนแห่งที่สอง คือ พิพิธภัณฑ์ตำบลเจียด (วัดถ้ำพระศิลาทอง) มีการแสดงความคิดเห็นในขั้นตอนการออกแบบจากตัวแทนชุมชน ได้ให้ข้อมูลและลงมือก่อสร้าง โดยช่างในชุมชนเองจนแล้วเสร็จ แห่งที่สาม คือ พิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็น เนื่องจากว่าจำนวนประชากรหลักประกอบด้วยผู้ชรา และเด็ก ทำให้การดำเนินการต่าง ๆ ล่าช้าในตอนเริ่มโครงการ แต่ก็สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีในท้ายที่สุด

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์ชุมชน พื้นที่ทางวัฒนธรรม แผนที่ทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

Abstract

Khemrat Community Museum Design Project, Khemrat District, Ubon Ratchathani Province It is a project under a series of projects. “Regional cultural-based economic development of Khemarat district, Ubon Ratchathani Province) which aims to make plans with participation with communities. Operate with participation from the community, local government organizations The network of government agencies and the private sector in Khemarat District to create a cultural map and create cultural spaces and enhance arts and culture. To the development of cultural entrepreneurs in the area, there are 3 areas as follows: 1. Museum of Ban Khun Phuree Prasat, Khemmarat Subdistrict, Khem Rat District, Ubon Ratchathani Province. 2. Museum of Chiat Sub-district (Wat Tham Phra Sila Thong), Khemmarat District, Ubon Ratchathani Province 3. Ban Dong Yen Museum, Kham Pom Subdistrict, Khemmarat District, Ubon Ratchathani Province It aims to create community participation in the design and development of cultural spaces, managed and maintained by the community itself. The community museum was designed as a cultural space to showcase historical information and works of art. and public relations for tourism in Khemarat District to promote the conservation and restoration of local architectural wisdom and to design exhibitions and cultural spaces of communities in Khemmarat District by focusing on 3 main themes: 1) The process of exploring historical data and vernacular architecture in the community 2) Preliminary participatory design process 3) The process of designing exhibitions and cultural spaces with participation by the community This research uses qualitative data research regulations.

The results of the operation are as follows: The first place is at Baan Khun Phuree Prasat Museum. With the consent of the homeowner for the benefit of the community, opinions were given in the design process. improvement of the basement area of the building by lifting the house. The second floor is raised to make use of the first floor temporary exhibition space. The second place is Chiat Subdistrict Museum. (Wat Tham Phra Sila Thong). There are opinions on the design process from community representatives. provided information and started construction by the craftsmen in the community until it was completed. The third place is the Ban Dong Yen Museum. Because of the population in the community is not much and the social condition contain the elderly and children so the operations are a delayed at first start but finally it was successful accomplished.

Keywords: Community Museum, Cultural Space, Cultural Map, Vernacular Architecture

บทนำ

โครงการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนเขมราฐ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี เป็นโครงการภายใต้ชุดโครงการ “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานวัฒนธรรมเชิงพื้นที่ อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี (Regional cultural-based economic development of Khemarat district, Ubon Ratchathani province) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อทำแผนงานอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนทำแผนดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมจากชุมชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเครือข่ายหน่วยงานราชการและภาคเอกชนในพื้นที่อำเภอเขมราฐ เพื่อสร้างแผนที่ทางวัฒนธรรม และสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมและยกระดับศิลปะและวัฒนธรรมสู่การพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมในพื้นที่พื้นที่ ในส่วนของการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมและยกระดับศิลปะ วัฒนธรรม

หากพิจารณาจากพื้นที่เดิมที่มีอยู่ในปัจจุบันนั้น คือ บ้านขุนภูริประศาสน์ เป็นบ้านเก่าหลังแรก สร้างด้วยไม้มีใต้ถุนยกสูง ลักษณะเป็นเรือนอีสานผสมกับเรือนขนมปังขิง คาดว่าได้รับอิทธิพลการปกครองมาจากส่วนกลางในสมัยนั้น ทำให้มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ในแง่ของ งานสถาปัตยกรรม การปกครองชุมชน และวิถีชีวิต ซึ่งสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันและยังคงมีชาวของเครื่องใช้ที่ใช้ในชีวิตประจำวันในสมัยนั้นจัดแสดงอยู่บนตัวบ้าน โดยเทศบาลตำบลเขมราฐได้ใช้พื้นที่บริเวณใต้ถุนอาคารหลังนี้เพื่อจัดแสดงสินค้าและภาพเขียนบรรยากาศถนนคนเดิน

จากการลงพื้นที่พบว่า การเข้าถึง ทางด้านการมองเห็นหรือการเดินทางเข้าสู่พื้นที่นี้บรรดามีข้อจำกัดหลายด้านในบริเวณพื้นที่วัฒนธรรมยังคงเป็นการจัดทำโดยหน่วยงานเทศบาลตำบลเขมราฐ รูปแบบการจัดแสดงพื้นที่ทางวัฒนธรรมมีความจำเป็นต้องเพิ่มความน่าสนใจและความยั่งยืน ต้องการการดูแลและบำรุงรักษาให้อยู่ในสภาพที่ดีอย่างต่อเนื่องในรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่ในปัจจุบันนั้นเป็นไปในรูปแบบของพื้นที่ส่วนบุคคลที่มีการยินยอมให้เทศบาลตำบลเขมราฐทำหน้าที่ดูแลรักษาแต่เพียงผู้เดียวนั้น แต่ถึงกระนั้นยังต้องการคนมาดูแลได้อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พื้นที่นี้มีความน่าสนใจและชุมชนมีส่วนร่วมมากขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์งานวิจัยหลักดังนี้

1. เพื่อทำการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนให้เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อจัดแสดงข้อมูลทางประวัติศาสตร์และงานศิลปกรรม และประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอำเภอเขมราฐ
2. ส่งเสริมการอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น
3. เพื่อออกแบบนิทรรศการและพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชน อำเภอเขมราฐ

จากผลการศึกษางานวิจัยและเอกสารอ้างอิงจึงได้เกิดสมมุติฐานว่าถ้าหากนักวิจัยได้ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชุมชน พื้นที่พิพิธภัณฑ์ชุมชนและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่พิพิธภัณฑ์นี้แล้ว จะทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาในครั้งนี้

โดยการศึกษาจากทั้งการค้นคว้าจากการสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต หนังสือ ตำรา บทความและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แยกตามเนื้อหาที่สำคัญและเกี่ยวข้องโดยสังเขป โดยการใช้กระบวนการในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์โดยระบบการบริหาร-การจัดการวัฒนธรรม (กรมศิลปากร, 2540) ในการบริหารจัดการด้านกายภาพด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์กรณีตัวอย่างศูนย์ศึกษาวิจัยและพิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ (โชติมา, 2556) ในเนื้อหาของการศึกษาตัวอย่างด้านการจัดแสดงเนื้อหา นั้นแนวคิดการจัดการเนื้อหาเชิงวัฒนธรรมอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมไทย (ณรงค์, 2539) หลังจากนั้นใช้การลงพื้นที่ได้ศึกษาแนวทางการศึกษาร่วมกับชุมชนพิพิธภัณฑ์ชุมชน แหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนที่ยั่งยืน (วสันต์, 2561) อีกทั้งได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นต้นแบบ (พวงเพชร, 2548) เพื่อนำบริบทต่างมาช่วยในการตัดสินใจในการทำงานได้เหมาะสมมากขึ้นจากการศึกษาแนวคิดการจำแนกเนื้อหาเชิงพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ ตามหลักพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทยให้สอดคล้องกับการวิจัย (ศรีศิริ, 2539) ในด้านการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมตามรูปแบบการจำแนกตามประเภทอาคาร

และการใช้งานตามหลักการศึกษ ตามยุคสมัย ถือว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมไทย-ลาว สองฝั่งโขงที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก (บัณฑิต, 2557)

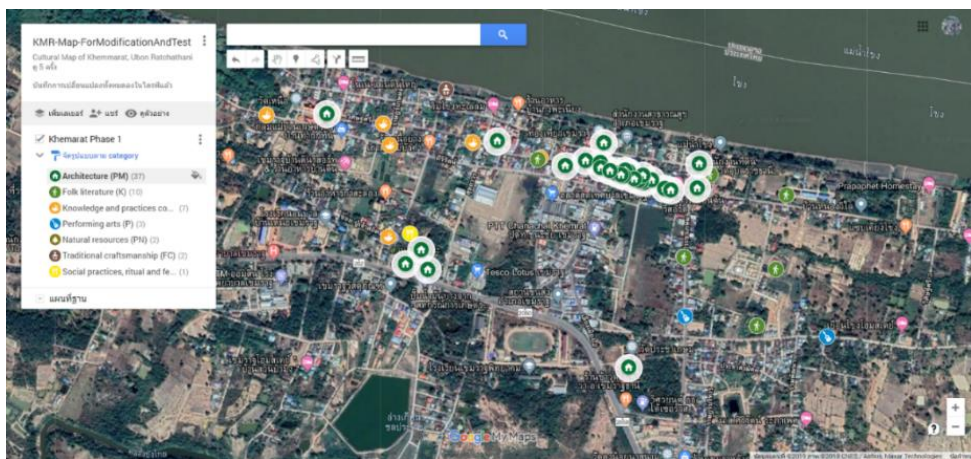
วิธีการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยสามารถกำหนดขั้นตอนโดยมุ่งศึกษา 4 ประเด็นหลัก คือ

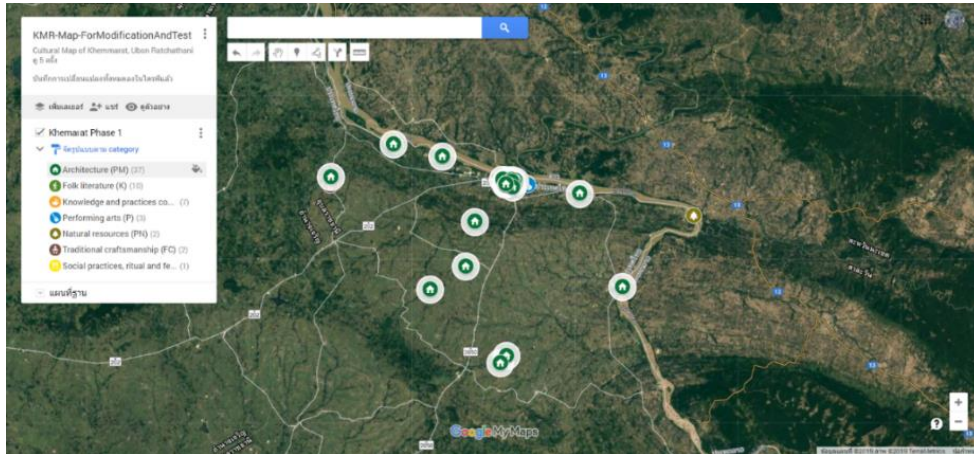
1. ขั้นตอนสำรวจข้อมูลประวัติศาสตร์ชุมชน ข้อมูลสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชุมชน ได้แก่ การเก็บข้อมูลการสัมภาษณ์ ภาพถ่ายเก่า สำนักรังวัดอาคารเก่า
2. ขั้นตอนการออกแบบแบบมีส่วนร่วมเบื้องต้น
3. ขั้นตอนการออกแบบนิทรรศการและพื้นที่ทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชน งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษาคือ ผู้นำชุมชน ประชาชนชุมชน ชาวบ้านในชุมชน
4. ขั้นตอนการประเมินผลโครงการเบื้องต้น

การเก็บข้อมูล

ศึกษาต้นทุนทางสังคมของชุมชน ตัวแทนของชุมชน เครือข่ายศิลปิน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนและวัดมีส่วนช่วยในการดำเนินการนั้นได้แบ่งเป็นช่วง ๆ โดยการลงพื้นที่เพื่อสำรวจ รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของมรดกสถาปัตยกรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ จากนั้นจะเป็นการช่วงลงพื้นที่สำรวจและเก็บข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ รูปแบบการอยู่อาศัยในปัจจุบันที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของมรดกสถาปัตยกรรม เป็นต้น รวมถึงการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน หลังจากนั้น จะมีการจัดนิทรรศการแสดงผลและเพื่อให้ความรู้เรื่องการอนุรักษ์อาคารที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และเพื่อเป็นข้อมูลในการจัดโครงการออกแบบนิทรรศการวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต่อไป

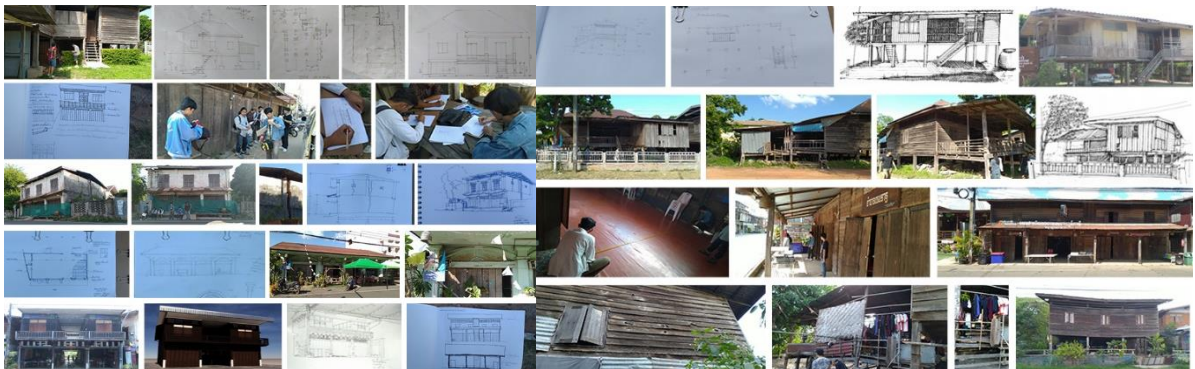

ภาพที่ 1 แผนที่วัฒนธรรมหมวด Architecture 1

ภาพที่ 2 แผนที่วัฒนธรรมหมวด Architecture 2

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพื้นฐาน ของชุมชนทางด้านงานสถาปัตยกรรมที่มีความน่าสนใจโดยการสุ่มตัวอย่าง และ ทำการถ่ายภาพรังวัดเขียนแบบ โดยในขั้นตอนนี้มีการคัดเลือกอาคารที่มีความน่าสนใจ ในประเด็นที่หลากหลาย เป็นรูปแบบ เรือนพื้นถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะของ เมืองเขมราฐเอง ทั้งหมดนี้ถูกรวบรวมในรูปแบบ รายงานประกอบภาพถ่าย

ภาพที่ 3 การเก็บข้อมูลอาคารที่น่าสนใจในพื้นที่ตำบลเขมราฐ

ในการจำแนกรูปแบบสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจที่ปรากฏในเขตพื้นที่ มีลักษณะดังนี้
 แบบตะวันตก หมายถึง รูปแบบอาคารที่เป็นไปตามแบบแผนของอาคารที่ก่อสร้างในประเทศตะวันตก
 ใช้อาคารประกอบแบบตะวันตก หมายถึง อาคารที่มีบางส่วนหรือทั้งหมดใช้อาคารประกอบแบบตะวันตก
 ประยุกต์แบบตะวันตก หมายถึง อาคารที่สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมในประเทศตะวันตก หรือทำให้มีลักษณะ คล้ายคลึงสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก

แบบพื้นถิ่น คือ อาคารที่มีลักษณะองค์ประกอบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ทั้งที่ยังคงลักษณะเดิมและที่ปรับเปลี่ยนไป (บัณฑิต, 2557)

การวิเคราะห์การออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน

การวิเคราะห์แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งได้มุ่งเน้นศึกษาในด้านการนำเสนอเรื่องราว จากการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นโดยใช้การจัดนิทรรศการ มีจุดประสงค์เพื่อให้ความรู้ ความบันเทิงจากเนื้อหาสื่อแล้ว ยังสร้างแรงจูงใจต่อผู้ชมให้เข้าใจ เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่มีต่อเรื่องของประวัติศาสตร์

ท้องถิ่นนั้นโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นและสำนึกในคุณค่าของท้องถิ่น ให้เกิดขึ้นกับคนในท้องถิ่นต่อไป (ทวีศิลป์, 2555)

ในการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชนนั้น ต้องอาศัยผู้นำชุมชนและคนในชุมชนนั้น ๆ ในการขับเคลื่อน ได้ดำเนินงานวิจัยโครงการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี ได้รายงานผลการดำเนินโครงการ ไว้ว่าการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน การพัฒนาด้านกายภาพของชุมชนในย่านเมืองเก่า จะสามารถรื้อฟื้นภูมิปัญญาพื้นถิ่น สร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ จะมีกิจกรรมมี 2 ส่วน คือ กิจกรรมส่งเสริมและรื้อฟื้นงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และกิจกรรมในการออกแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน การอนุรักษ์ซ่อมแซมอาคารเก่าที่มีคุณค่าและการปรับปรุงสภาพแวดล้อมด้านกายภาพของของอาคารนั้นให้ใช้งานได้ปกติ โดยความร่วมมือระหว่างชุมชน ผู้นำชุมชน (ชาญณรงค์, 2562)

ผลของงานวิจัย

ศึกษาแนวทางการจัดการออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ชุมชน ได้มีการลงพื้นที่ทั้งหมด 3 แห่ง ได้แก่

1. ผลงานออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์บ้านขุนภูรีประศาสน์

การเก็บข้อมูลพิพิธภัณฑ์ ในการลงพื้นที่สำรวจงานวิจัยพบว่า ปัญหาของชุมชนในแต่ละที่คือขาดแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่จัดแสดง เดิมทีเป็นการลงแรงช่วยกันทำตามแต่ละฝ่ายจะทำได้ และทำอย่างไรไม่มีทิศทาง ในการดำเนินการในครั้งนี้ผู้วิจัย ได้สำรวจพื้นที่ และเก็บข้อมูลรวมถึงศักยภาพชุมชนที่มีทางด้านกายภาพ ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ภาพที่ 4 การเก็บข้อมูลในพื้นที่ตำบลเขมรราษฎร์และพิพิธภัณฑ์บ้านขุนภูรีประศาสน์

ขั้นตอนการนำเสนอข้อมูลสำรวจ จากการนำเสนอในครั้งนี้ ก็จะได้มีการปรับปรุงข้อมูลให้ถูกต้องจากข้อเสนอแนะในที่ประชุม และดำเนินการในการทำการออกแบบพื้นที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ชุมชน โดยในครั้งนี้จะเป็นการรับทราบแนวคิดที่ชุมชนได้ช่วยกันระดมความคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปเป็นแนวทางในการออกแบบพื้นที่จัดแสดงต่อไป เพื่อให้รูปแบบ ตอบสนองต่อการใช้งานและผู้ใช้งานมากที่สุด โดยรายละเอียดที่ได้ สรุปว่า ควรเป็น วัตถุประสงค์แสดงหรือฉากกั้น ที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ง่ายเนื่องจาก พื้นที่เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล ซึ่งเจ้าของยินยอมให้ใช้เพื่อประโยชน์สาธารณะ ในกรณีที่มีการโยกย้ายหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในอนาคต จะต้องเคลื่อนย้ายง่าย อีกทั้งลักษณะรูปแบบนี้สะดวกต่อการซ่อมแซมเพราะใช้แนวคิดการออกแบบระบบชิ้นส่วนประกอบสำเร็จรูป (Modular system)

บทสรุป รูปแบบสไตล์ในการออกแบบนั้นมีข้อตกลงร่วมกัน คือ ให้มีความทันสมัยดูสะอาดตา มีความสว่าง เพราะเนื่องมาจากเป็นพื้นที่ใต้ถุนอาคารมีแสงธรรมชาติเข้าถึงน้อย จำเป็นต้องเปิดพื้นที่ให้โล่งเพื่อรับแสงธรรมชาติ และการระบาย

อากาศ ต้องดี โดยวัตถุจัดแสดงเดิมที่จัดอยู่บนชั้น 2 ของตัวอาคาร ทางชุมชนและทีม วิจัย มีความเห็นตรงกันว่าไม่ควรจะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ หากเปลี่ยนแปลงก็เปลี่ยนแปลงให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้

การใช้แสงสว่าง จะใช้แสงประดิษฐ์หรือไฟตกแต่ง เข้ามาช่วยในการ ตกแต่งให้พื้นที่มีความสวยงามและน่าสนใจมากขึ้น เนื่องจากพื้นที่นี้ช่วงเวลาที่ผู้คนเข้าชมมากที่สุดคือช่วงที่มีการจัดถนนคนเดินซึ่งเป็นเวลาช่วงเย็นเป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ค่าแล้ว ดังนั้นแสงสว่าง จะมีผลต่อการเข้าชม ของนักท่องเที่ยว

การออกแบบ ในการออกแบบภายในพิพิธภัณฑ์นั้นใช้การออกแบบที่มีการสัญจรเรียบง่ายผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายและสามารถมองผ่านจากบริเวณหน้าถนนผ่านตัวพิพิธภัณฑ์ ให้สามารถเห็นพื้นที่ด้านหลังได้ง่ายติดตั้งเพื่อป้องกันการเกิดจุดอับมุมทางสายตาเพื่อความปลอดภัยของผู้มาใช้งาน กลุ่มตัวแทนชุมชนได้ลงความเห็นว่าจะควรเป็นรูปแบบจัดแสดงที่เรียบง่าย สามารถก่อสร้างได้ง่ายและสามารถขนย้ายได้ง่าย

การปรับปรุงพื้นที่เดิม แนวทางในการปรับปรุงพื้นที่จากความเห็นของชุมชนคือ

- การปรับถมพื้นที่ลาดชันให้เป็นพื้นที่เรียบเสมอกัน เพื่อความสะดวกสบายในการเข้าถึง และลดปัญหาน้ำฝนไหลเอ่อผ่านเข้าไปยังพื้นที่จัดแสดง
- การติดตัวบ้าน หรือการยกตัวอาคารให้สูงขึ้น เพื่อการเข้าถึง ที่สะดวกสบายยิ่งขึ้น นักท่องเที่ยวจะไม่ต้อง ก้มหัวลง เมื่อเขาถึง อีกต่อไป อีกทั้ง ในการปรับปรุงขนย้ายวัตถุจัดแสดง ในอนาคตจะทำได้ง่ายขึ้น
- การปรับปรุงพื้นที่ วางทางด้านหลัง ให้เป็นสวนหย่อม เป็นพื้นที่นั่งพักคอยสำหรับแขกผู้มาเยือนและนั่งรอเข้าห้องน้ำ สาธารณะที่อยู่ด้านหลัง

การออกแบบใหม่ ในการจัดแสดงพื้นที่ที่จะใช้ในการจัดแสดง เขตพื้นที่ใต้ถุนอาคารเดิม ทางผู้วิจัยและตัวแทนชุมชน ได้มีความเห็นตรงกันว่า จะใช้การจัดแสดงภาพถ่าย ในอดีตของเมืองเขมรราช ในเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ เพื่อให้แขกผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยว ได้เรียนรู้ ประวัติศาสตร์ของเมืองเขมรราชได้อย่างเข้าใจและรวดเร็ว

ภาพที่ 5 การนำเสนอข้อมูลงานสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าในชุมชน และศักยภาพของชุมชน

ภาพที่ 6 พิพิธภัณฑ์บ้านขุนภูรีประศาสน์เมื่อเสร็จสมบูรณ์

2. ผลงานออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์ตำบลเจียด (วัดถ้ำพระศิลาทอง)

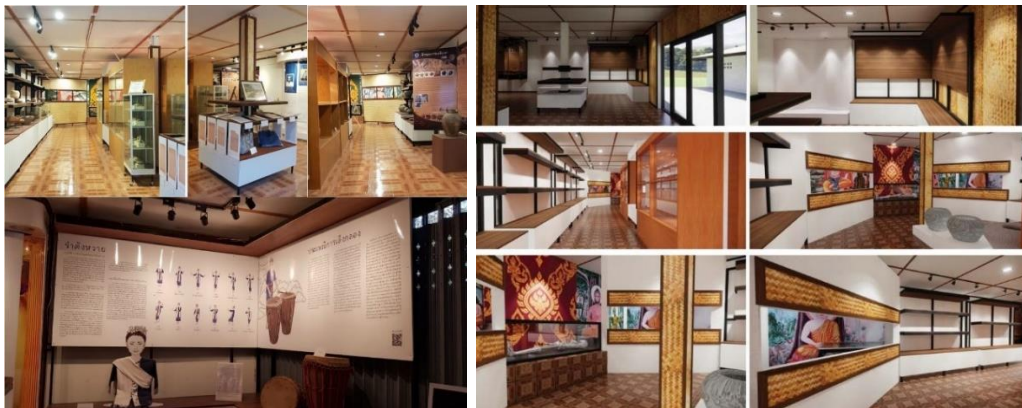
การเก็บข้อมูลพิพิธภัณฑ์ ในการลงพื้นที่สำรวจงานวิจัยพบว่าปัญหาของชุมชนในแต่ละที่คือขาดแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่จัดแสดง เดิมทีเป็นผลจากการลงพื้นที่วิจัยในการขุดพบวัตถุโบราณของกรมศิลปากรร่วมกับคณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานีเมื่อนานมาแล้ว เป็นการลงแรงช่วยกันทำตามกำลังของชุมชน และทำอย่างไรไม่มีทิศทางที่ชัดเจน

ขั้นตอนการนำเสนอข้อมูลสำรวจ ซึ่งหลังจากการนำเสนอในครั้งนี้ ได้ดำเนินการนำเสนอแนวคิดพื้นที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ชุมชน และจะเป็นเวทีให้ชุมชนได้ช่วยกันระดมความคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปเป็นแนวทางในการออกแบบต่อไป เพื่อให้ตอบสนองต่อการใช้งานและผู้ใช้งานมากที่สุด

การแก้ปัญหาเดิม การซ่อมแซมพิพิธภัณฑ์ตำบลเจียดเดิมที่เป็นศาลาการเปรียญ 1 คูหา ต่อมาหลังจากที่ได้พบตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทางชุมชนและวัด รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันก่อสร้าง อาคารลักษณะเดียวกัน เพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ แต่เนื่องจาก การต่อเติม เป็นอาคารแฝด ทำให้เกิดปัญหาน้ำรั่วซึมบริเวณระหว่าง 2 อาคาร

ภาพที่ 7 การเก็บข้อมูลในพื้นที่พิพิธภัณฑ์ตำบลเจียด

ภาพที่ 8 พิพิธภัณฑ์ตำบลเจียดเมื่อเสร็จสมบูรณ์

3. ผลงานออกแบบปรับปรุงพิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็น

การเก็บข้อมูลพิพิธภัณฑ์ ในการลงพื้นที่สำรวจพบว่า ปัญหาของชุมชนในแต่ละที่คือการใช้พื้นที่อาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเดิมเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ โดยมีกรมศิลปากรเป็นผู้ดำเนินการจัดทำข้อมูลและป้ายข้อมูลให้ในพิพิธภัณฑ์เดิม ส่วนฐานรองวัตถุจัดแสดงก็เป็นการลงแรงช่วยกันทำโดยช่างในชุมชน ในการพัฒนายังไม่มีไม่มีทิศทางที่ชัดเจน ในการ

ดำเนินการในครั้งนี้อย่างวิจัย ได้สำรวจพื้นที่ และเก็บข้อมูลวัตถุจัดแสดง รวมถึงรังวัดอาคารพิพิธภัณฑ์เดิม เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่จัดแสดงต่อไป

ภาพที่ 9 การเก็บข้อมูลในพื้นที่พิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็น

ภายหลังจากได้ทำการสำรวจพื้นที่ เก็บข้อมูลชุมชนแล้ว ในขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการนำข้อมูลที่ได้ เก็บข้อมูลสำรวจ และบันทึกในรูปแบบรายงาน ทีมวิจัยจะจัดเวทีการประชุมเพื่อนำเสนอข้อมูลแนวทางการออกแบบ รวมถึงศักยภาพชุมชนที่มีทางด้านกายภาพที่สอดคล้องกับแนวทางการออกแบบ หลังจากการนำเสนอในครั้งนี้ได้ดำเนินการนำเสนอแนวคิดพื้นที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ชุมชน และจะเป็นเวทีให้ชุมชนได้ช่วยกันระดมความคิดเห็นต่าง ๆ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สรุปเป็นแนวทางในการออกแบบต่อไป เพื่อให้ตอบสนองต่อการใช้งานและผู้ใช้จำนวนมากที่สุด

ภาพที่ 10 แบบร่างพิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็น

การแก้ปัญหาเดิม การซ่อมแซมพิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็นเดิมที่เป็นอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตั้งอยู่ในเขตวัด ต่อมาหลังจากที่ได้พบ ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทางชุมชนและวัด รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ร่วมกันปรับปรุงเพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ แต่ด้วยพื้นที่ที่จำกัด ทำให้เกิดปัญหาในการจัดพื้นที่ที่ดูโล่งเกินไป อีกทั้งเป็นพื้นที่ปิดทำให้ไม่มีการระบายอากาศที่ดี จึงเป็นปัญหาที่ยังไม่ได้มีการแก้ไข

ภาพที่ 11 พิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็นเมื่อเสร็จสมบูรณ์

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ปรากฏว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาคือการสำรวจแนวทางการจัดการ ออกแบบ และปรับปรุง พิพิธภัณฑ์ชุมชน แนวทางการปฏิบัติและการนำไปใช้โดยการนำใช้กลยุทธ์ในการทำประชาพิจารณ์ร่วมกับชุมชนนำโจทย์วิจัยไป วิเคราะห์ และทำการออกแบบแล้วนำเสนอต่อชุมชนจนได้บทสรุป จนนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม โดยคณะผู้วิจัยได้ เยี่ยมชมสถานที่เฉพาะ 3 แห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์บ้านขุนกูรีประศาสน์ พิพิธภัณฑ์ตำบลเจียด (วัดถ้ำพระศิลาทอง) และ พิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็น บทสรุปของสิ่งที่ค้นพบสำหรับแต่ละพื้นที่มีดังนี้

พื้นที่ที่ 1 พิพิธภัณฑ์บ้านขุนกูรีประศาสน์

ประเด็นที่ค้นพบ คือ ขาดแนวทางการปรับปรุงพื้นที่จัดแสดง โดยผู้วิจัยได้สำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลศักยภาพของ ชุมชนทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม ได้มีการนำเสนอข้อมูลการสำรวจภูมิวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงและแก้ไขข้อมูลตาม ข้อเสนอแนะของที่ประชุม โดยมีการจัดพื้นที่ให้ชุมชนและทีมวิจัยได้ร่วมกันระดมความคิดเห็นและวิเคราะห์เพื่อสร้าง แนวทางการออกแบบพื้นที่จัดแสดง โดยการออกแบบมุ่งเน้นสร้างรูปแบบที่ทันสมัย สะอาดตา โดยพิจารณาจากการเข้าถึง แสงธรรมชาติที่จำกัดในบริเวณชั้นใต้ดิน โดยการใช้แสงประดิษฐ์หรือแสงตกแต่งเพื่อเพิ่มความสวยงาม เนื่องจากพิพิธภัณฑ์มี ผู้เข้าชมมากขึ้นในช่วงเย็น บนหลักการออกแบบภายในที่เน้นการเข้าถึงง่ายทั้งทางการเดิน และทางทัศนวิสัยจากถนน เพื่อป้องกันจุดบอดเพื่อความปลอดภัยของผู้ใช้ โดยการเสริมการปรับปรุงเพิ่มเติม ได้แก่ ปรับทางลาด ยกตัวอาคารให้สูงขึ้น และจัดพื้นที่สวนสำหรับพักผ่อนผู้มาติดต่อ

พื้นที่ที่ 2 พิพิธภัณฑ์ตำบลเจียด (วัดถ้ำพระศิลาทอง)

ประเด็นที่ค้นพบ คือ การขาดแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่จัดแสดงถือเป็นปัญหาหลักอย่างหนึ่ง นับจากการเริ่ม จัดตั้งพิพิธภัณฑ์เกิดจากความร่วมมือของกรมศิลปากร คณะวิศวกรรมศาสตร์ และคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี ในก่อนหน้านั้น ในการนำเสนอข้อมูลการสำรวจได้เสนอแนวคิดพื้นที่จัดแสดงพิพิธภัณฑ์ชุมชนและมีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมแนวคิดที่หลากหลายเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์ ได้ร่วมกับชุมชนคิดวิธีแก้ปัญหาเดิมเกี่ยวข้องกับการแปลง ศาลาการเปรียญเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สร้างปัญหาน้ำรั่วเกิดขึ้นเนื่องจากรางน้ำกลางอาคารได้มีการซ่อมแซมเรียบร้อยแล้ว จากการ เสนอแนะจากชุมชนในการทำความสะอาดและปรับความลาดชันของรางน้ำให้ระบายน้ำได้ดีและเร็วยิ่งขึ้น

พื้นที่ที่ 3 พิพิธภัณฑ์บ้านดงเย็น

ประเด็นที่ค้นพบ คือ อาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหลังเดิมถูกใช้เป็นพิพิธภัณฑ์โดยไม่มีแนวทางการพัฒนาที่ชัดเจน จากกรมศิลปากรให้ข้อมูลและป้ายนิทรรศการ ส่วนช่างชุมชน ร่วมสนับสนุนแทนแสดงในการพัฒนาครั้งแรก ต่อมาคณะผู้วิจัย ได้สำรวจพื้นที่และรวบรวมข้อมูลวัตถุจัดแสดงและอาคารพิพิธภัณฑ์เดิมเพื่อนำมาวิเคราะห์พัฒนาต่อได้ทำการนำเสนอและทำ

ประชากรมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมความคิดเห็นของชุมชนและแนวคิดสำหรับแนวทางการออกแบบ จนค้นพบวิธีแก้ปัญหาเดิมเกี่ยวกับการปรับปรุงอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเดิมเพื่อใช้เป็นพิพิธภัณฑ์ คือขาดความน่าสนใจ ต้องเผชิญกับความท้าทายด้วยพื้นที่จำกัด การระบายอากาศไม่ดี และการจัดพื้นที่เปิดและปิด จึงได้ทำการออกแบบและเสนอต่อชุมชนโดยการจัดกลุ่มชุดข้อมูลจัดแสดง สร้างความน่าสนใจโดยการออกแบบในแนวความคิดจำลองวิถีชีวิตจากนอกตัวบ้านเข้าสู่ภายในบ้านให้เกิดความสอดคล้องของเรื่องราวมากขึ้น

การค้นพบนี้เน้นประเด็นทั่วไป คือ ในการนำเนินการที่ผ่านมา แต่ละชุมชนมีความตื่นตัวในการจัดหางบประมาณในการดำเนินการ ซึ่งแต่ละแห่งใช้เวลาในการเริ่มดำเนินการไม่เท่ากัน และมีการแบ่งระยะการทำงานไม่เหมือนกันเนื่องจากข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ แต่เมื่อชุมชนได้จัดหางบประมาณได้ครบตามที่ตั้งแผนไว้แล้ว สามารถสร้างแนวทางในการปรับปรุงพื้นที่จัดแสดง ความต้องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการระดมความคิด และความสำคัญของการพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ เช่น แสงสว่าง การเข้าถึง ความปลอดภัย และความสวยงาม การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดทำแนวทางการออกแบบที่จัดการกับความท้าทายเหล่านี้และตอบสนองความต้องการของทั้งชุมชนและผู้มาเยือน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณกลุ่มชุมชน อำเภอเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี และชาวอำเภอเขมราฐและภาคีเครือข่ายทั้งหมดที่เกี่ยวข้อง ที่ให้การสนับสนุนพื้นที่ ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการดำเนินงานวิจัยจนสิ้นสุดโครงการ ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่ให้การสนับสนุนบุคลากรและงบประมาณในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2540). *ระบบการบริหาร-การจัดการวัฒนธรรม ฉบับปรับปรุงแก้ไข* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.
- ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ. (2562). การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนผ่านโครงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานในเขตเมืองเก่าเชียงใหม่ กรณีศึกษา วัดพุกแต้ม อ.เมือง จ.เชียงใหม่. ใน ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ (บ.ก.), *มรดกเมือง มรดกชุมชน: หนังสือรวบรวมบทความวิชาการสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม* (11-27). ห้างหุ้นส่วนจำกัดภพระพีเพลส.
- โชติมา ยามี่. (2556). *การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถาน: ศูนย์ศึกษาวิจัยและพิพิธภัณฑสถานไดโนเสาร์*. ขอนแก่น: กรมทรัพยากรธรณี เขต 2.
- ณรงค์ เส็งประชา. (2539). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย = Foundations of Thai Culture*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ โอเรียนต์โธร์.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ. (2555). *แนวคิดและแนวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. มหาสารคาม: สำนักพิมพ์ อินทนิล.
- บัณฑิต จุลาสัย. (2557). *มรดกวัฒนธรรมไทย-ลาว สองฝั่งโขง: สถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพล ตะวันตก*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- พวงเพชร ธนสิน. (2548). *การประยุกต์ใช้เทคนิคและวิธีทางภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาเมืองโบราณเวียงท่ากานเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน*. <https://cmudc.library.cmu.ac.th/frontend/Info/item/dc:32966>
- วสันต์ บุญล้น. (2561). *พิพิธภัณฑสถานชุมชน แหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนที่ยั่งยืน*. <https://www.gotoknow.org/posts/621870>.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). *พัฒนาการของพิพิธภัณฑสถานในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.